

Religion och politik i Holland

Holland har efter andra världskriget styrts av koalitionsregeringar som genom sin breda och stabila bas står samregeringen nära. Samtidigt visar det holländska exemplet, i jämförelse med det österrikiska, hur ett sådant samlingssystem kan gestaltas på ett högt varierande sätt. Delvis beror det särpräglade i den holländska parlamentarismen på parti-väsendet — på de många och fasta partierna, verkande under en proportionell valmetod som hör till de mest fulländade i världen.

De större holländska partierna, som kan aspirera på deltagande i regeringsbildningen, är fem. Tre av dem är byggda på religiös grund: katolska folkpartiet samt de antirevolutionära och kristligt-historiska partierna, företrädande skilda riktningar inom den reformerta eller kalvinistiska religion som traditionellt varit den förhärskande. De övriga partierna säger sig däremot, utan att ta ställning till religionsfrågan, representera skilda ekonomiska uppfattningar; de är det liberala partiet (folkpartiet för frihet och demokrati) och arbetarpartiet, som 1946 avstod från socialistisk eller socialdemokratisk beteckning.

Då flertalet av dessa riktningar framträdde för bortåt hundra år sedan samarbetade länge liberaler och katoliker. Kombinationen kan synas egendomlig, men den förklaras av ungefär samma skäl som i Sverige ledde till en allians mellan liberalism och frikyrklighet: katolikerna saknade av ålder fulla medborgerliga rättigheter, och liberalerna, som krävde likställighet för alla, stödde därför de katolska kraven. Sedan dessa tvistefrågor lösts blev en annan kombination naturlig: katoliker och reformerta samverkade från gemensamma religiösa utgångspunkter, särskilt när det gällde skolfrågan. Nu är, sedan omkring fyrtio år, även denna fråga löst genom ett slags proportionalism; staten stöder såväl katolska och reformerta som konfessionslösa skolor. De problem som sammanhänger med religionen har alltså i huvudsak förlorat sin aktualitet; det är andra frågor, i stort samma frågor som i västerländska demokratier över huvud, vilka trängt i förgrunden.

Trots detta fortlever den religiösa bindningen som social och politisk faktor av utomordentlig vikt. Den genomsyrar föreningsväsendet, från student- och officersföreningar till arbetarorganisationer, den bestämmer det politiska ställningstagandet hos ungefär halva befolkningen. Den ojämförligt starkaste sammanhållningen visar den katolska, av tidigare åsiktstryck sammansvetsade minoriteten. Till den katolska fackorganisationen hör nästan alla katolska arbetare (antalet medlemmar är nära 400 000), på det katolska partiet röstar omkring en tredjedel av befolkningen, dvs bortåt 90 procent av katolikerna. Inom den majoritet som tillhör eller i varje fall härstammar från protestantismen är läget ett helt annat; här har liberalism och socialism med framgång begränsat den religiösa bindningens betydelse. Endast 220 000 arbetare hör till den reformerta fackorganisationen, medan bortåt en halv miljon arbetare är anslutna till den religiöst neutrala organisation där arbetarpartiet har sitt fäste; endast drygt en sjättedel av befolkningen röstar på de båda reformerta partierna. Liberaler och socialister har alltså ungefär hälften av väljarna att slåss om. Intet parti drömmer om att inom en överskådlig framtid nå majoritetsställning.

De religiösa partierna, byggda på ideologier utan politisk aktualitet, måste vända sig till skilda sociala grupper och kan alltså inte nå enhetlighet i de frågor som är centrala i dagens läge. De söker visserligen i sina program hävda den religiösa inställningen som bestämmande i ekonomiskt-sociala frågor. Katolikerna talar om "den gudomliga uppenbarelse" som vägledande, de antirevolutionära — ursprungligen ett parti för bekämpande av den franska revolutionens idéer — åberopar den anda som skapades genom det religiöst inspirerade upproret mot Spanien 1572, det kristligt-

historiska partiet säger sig vilja arbeta efter riktlinjerna i Den heliga skrift. Men någon klarhet om ståndpunkterna i samtida politik kan inte nås på detta sätt. Inom alla dessa partier, men särskilt inom det katolska, som har den jämnaste sociala förankringen, finns konservativa och radikala strömningar i de aktuella frågorna. Det gäller att hålla samman heterogena grupper med hjälp av traditionellt starka men inte längre riktninggivande föreställningar. Så mycket är dock klart att man vänder sig mot socialism i ordets mera egentliga betydelse. Ännu år 1954 publicerade de katolska biskoparna ett herdebrev som innebar ett fördömande av "socialismen", ett bevis för att det katolska partiet oroade sig för arbetarpartiets konkurrens inom vissa områden. Utan tvivel är de ekonomiskt konservativa (gammalliberala) tendenserna starkare inom de reformerta partierna än inom det katolska partiet, eftersom det främst är mera välställda och bönder (vilka är omkring 20 procent av befolkningen) som stannat inom dessa partier.

De ekonomiskt-sociala partierna utgår från ideologier av världslig art, men detta leder förvisso inte till någon klarhet i aktuella frågor. Först bör betonas att både liberaler och arbetarparti avsvurit sig all antiklerikalism och all aktiv ateism. Arbetarpartiets efter kriget antagna program, som helt bröt mot tidigare marxistiska tendenser, är klart konservativt i nationella och religiösa frågor. Det talas om den holländska nationen "som en historiskt framvuxen enhet med egen karaktär, eget språk och egen kultur", och man prisar kyrkorna för deras moraliska insatser ungefär som de borgerliga partierna gör hos oss; partiet utgår från att katolicism, protestantism och "humanism" är likvärdiga åskådningar. Även i andra frågor är programmet ytterst moderat; medelklassen, småföretagen och bönderna skall skyddas, förstärkande skall inte ske enligt några teorier, utan blott då det allmänna bästa så behöver. Skillnaden mellan liberaler och socialdemokrater kan under sådana

förhållanden inte ha kvar mycket av ideologisk färg, även om partierna, med klientel inom skilda folkgrupper, ofta kommer i konflikt i dagens frågor ungefär på samma sätt som hos oss.

Partiernas stabilitet är betydande, med skiftningar på blott några procent vid valen med ett nittiprocentigt valdeltagande. Sedan 1956 har andra kammaren — närmast motsvarande vår andra kammare — 150 platser (mot förut 100). Partiställningen vid de båda senaste valen framgår av följande:

	1956	1950
Arbetarparti	50	48
Katoliker	49	49
Antirevolutionärer	15	14
Kristligt-historiska	13	12
Liberaler	13	19
Andra	10	8

Skall detta egenartade partisystem bestå? Inom liberalism och arbetarparti sägs det ofta att de religiösa partierna är föråldrade och småningom kommer att försvagas på grund av att nya frågor blivit de väsentliga. På religiöst håll sägs i första hand att religionen ger enhet, i andra hand att i dagens läge alla ideologiska skillnader blir av begränsad vikt och att man därför lika gärna kan stanna vid den traditionella uppdelningen, allra helst som denna mildrar de materiella intressekonflikterna.